

І.Ю. ГОРЕЛОВ*Донецький юридичний інститут МВС України*

УДК 159.9:34:799.3-057.875

ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ТРИВОЖНОСТІ КУРСАНТІВ ВНЗ МВС УКРАЇНИ З РЕЗУЛЬТАТАМИ ЇХ СТРІЛЬБИ ІЗ БОЙОВОЇ ЗБРОЇ¹

Наводяться результати психологічного дослідження взаємозв'язку психологічних особливостей курсантів та їх впливу на результати стрільби із бойової зброї як різновиду практичної діяльності.

Труд працівника правоохоронних органів дуже різноманітний і складний, має певні риси, що відрізняють його від труда більшості людей інших професій, у тому числі, і ризиконебезпечних [1, с.6-7].

Одним із супутніх чинників роботи працівника ОВС є необхідність застосування вогнепальної зброї у випадках, встановлених законодавством України. Як правило, ситуації, що потребують від працівника ОВС застосування вогнепальної зброї, пов'язані з погрозою їх життю або здоров'ю з боку злочинця. Крім того, вогневий контакт із озброєним злочинцем або інша ситуація, що потребує застосування зброї, відрізняється швидкоплинністю та динамікою. Всі ці фактори викликають значний тиск на психіку працівника ОВС і вимагають від нього рішучості, впевненості у своїх діях, швидкості у прийнятті рішень й майстерного володіння зброєю.

Психологічні аспекти діяльності працівників ОВС, у тому числі, їхніх дій в екстремальних умовах, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї, а також оцінка страху як фактору професійної діяльності, розглянуті у наукових роботах В.О. Лефтерова [1], В.О. Артем'єва [2]. Звідси, актуальним є дослідження необхідності якісної психологічної підготовки правоохоронців, у тому числі курсантів вищих навчальних закладів МВС України, до застосування вогнепальної зброї. При цьому, неодмінною умовою є її успішне застосування, тобто, поразка злочинця в умовах обмеженого часу і, бажано, першим пострілом.

Мета цієї статті полягає у виявленні взаємозв'язку показників особистісної тривожності курсантів вищих навчальних закладів МВС України з результатами їх стрільби з бойової зброї, що, на нашу думку, співпадає з науковою новизною досліджень. Аналіз цього взаємозв'язку допоможе створити методи психічної регуляції самопочуття працівника в момент стрільби з вогнепальної зброї, а також більш якісно готувати курсантів до ситуацій, пов'язаних з великим емоційним навантаженням та висо-

ким ступенем відповідальності.

Взагалі, вважаємо, що можна провести паралель між психологічними особливостями вогневої підготовки курсанта вищого навчального закладу МВС та спортсмена. Аналізуючи досвід змагань із стрільби з бойової зброї, слід зазначити, що часто стрільці, володіючи бездоганною технікою, програвали змагання тому, що недостатньо приділяли увагу тренуванню вольових якостей [3, с.49].

Л.М. Вайнштейн підкреслює, що здібності до оволодіння технікою пострілу полягають не в анатомічній будові м'яз, а в характері управління їх діяльністю з боку центральної нервової системи. Другою стороною, яка визначає здібності стрільця, є його вміння зберігати оптимальну працездатність в емоційно напруженій обстановці змагань [4, с.78].

Фактори, що оказують серйозний вплив на результати стрільби - це стан тривоги та особистісна тривожність стрільця. Стан тривоги становить собою постійно мінливий компонент настрою та визначається як емоційний стан, позначений суб'єктивними, свідомо сприйнятими відчуттями тривоги й напруженості, що супроводжується або пов'язаний з активацією чи збудженням нервової системи. На відміну від стану тривоги, особистісна тривожність становить собою предмет особистості - набуту поведінкову тенденцію або схильність, яка впливає на поведінку.

Зокрема, на думку Спілбергера, особистісна тривожність - це мотив або схильність до поведінки, що призводить людину до сприйняття широкого діапазону об'єктивно безпечних (фізично або психологічно) обставин як загрозливих та до реагування на них реакціями стану тривоги, диспропорційними інтенсивності величині реальної небезпеки [5, с.66]. Наприклад, два стрільця однакової кваліфікації можуть опинитися в ідентичних умовах (виконати завершальний постріл, який може стати переможним) і при цьому мати абсолютно протилежні реакції стану тривоги. Це пояснюється характерними особливостями, тобто, різними рівнями особистісної тривожності. Високо тривожна людина вже задовго до очікува-

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: канд. психол. наук Лефтеров В.О. (ДЮІ МВС України).

них подій переживає їх обстановку. Виникають порушення сну, нав'язливі ідеї та уявлення. З наближенням подій цей стан посилюється. Зростаюча емоційна напруга викликає звуження свідомості, нав'язливі думки, некеріваність уваги, дезорганізацію навичок. Це часто призводить до перевитрати енергії [6, с.31; 3, с.78].

Існує безпосередній взаємозв'язок між рівнем особистісної тривожності та станом тривоги. Як свідчать дослідження, люди з високими показниками особистісної тривожності мають більш значний стан тривоги. Проте, цей зв'язок може бути відносний. Наприклад, стрілець з високими показниками особистісної тривожності може мати великий досвід поведінки за таких ситуацій і тому не відчуватиме значного стану тривоги. Або людина з високими показниками особистісної тривожності може опанувати техніку зниження стану тривоги за оцінюваних ситуацій. На підставі рівня особистісної тривожності людини можна судити про її реакції у загрозованих умовах [5, с.68; 7, с.402].

Велике практичне значення має потреба виявлення людей, які зазнають значних стресів та хвилювання. Можна доволі точно визначити рівні тривожності людини на основі ознак і симптомів підвищеного стресу і тривоги: холодні вологі руки, постійна потреба сечовиділення, негативне самоаналізування, приголомшений погляд, підвищене м'язове напруження, нездатність сконцентруватися, "нудить від страху", погане самовідчуття, головний біль, сухість у роті, порушення сну. Люди, яким властиві високі рівні стану тривоги, дуже часто мають декілька таких ознак або симптомів.

Однак скласти найбільш повне уявлення про рівень тривожності курсантів та її вплив на результати практичної стрільби допоможуть дослідження, проведені на основі використання психологічних тестів. Для визначення тривожності курсантів використовувався широко відомий опитувач Спілберґера-Ханіна. З 1950 року у світовій науковій літературі з'явилось більше 5000 статей і монографій з питань дослідження тривожності як особистісної властивості й тривоги як стану. З роками ці два поняття поступово зблизилися в найменуванні "тривожність", розділившись у той же час у визначеннях: "реактивна" і "активна", "ситуативна" й "особистісна".

По Ю.Л. Ханіну, стан тривоги або ситуативна тривожність (СТ) виникає як реакція людини на різні, найчастіше соціально-психологічні стресори (очікування негативної оцінки або агресивної реакції, сприйняття несприятливого до себе відношення, погрози своїй самоповазі, престижу). Навпроти, особистісна тривожність (ОТ) – як риса, властивість, дає подання про індивідуальну реакцію на дії стресорів. Отже, тут мова йде про відносно стійку схильність людини сприймати погрозу своєму «Я» у всіх ситуаціях і реагувати на ці ситуації підвищенням ситуативної тривожності. Величина особистісної тривожності характеризує минулий досвід індивіда, тобто, наскільки часто йому доводилося випробувати ситуативної тривожності [8, с.215]. Шкала реактивної й особистісної тривожності має дві самостійні підшкали для окремого виміру тієї й іншої форми тривожності: підшкала оцінки СТ із головним питанням про самопочуття в цей момент і підшкала оцінки ОТ із формулюванням про самопочуття звичайне. Результати оцінюються зазвичай в градациях: до 30 балів – низький рівень; 31-45 балів – середній рівень; 46 балів і більше – високий рівень.

З метою виявлення взаємозв'язку рівня особистісної тривожності з результатами стрільби із бойової зброї (пістолет Макарова) нами було обстежено 270 курсантів Донецького юридичного інституту МВС України, а саме: 84 курсанта 2 курсу, 91 курсант 3 курсу і 95 курсантів 4 курсу. Результати тестування були порівняні із результатами стрільби.

У процесі дослідження усі курсанти були умовно поділені на три групи: I група – курсанти, рівень особистісної тривожності яких складає 30 балів і нижче; II група – курсанти, рівень особистісної тривожності яких складає 31-45 балів; III група – курсанти, рівень особистісної тривожності яких перевищив 46 балів.

За результатами дослідження курсанти I і III груп (11 та 12 відсотків відповідно) мають значно нижчі результати у стрільбі, ніж курсанти II групи (77 відсотків). Однак, як видно з табл.1, результати стрільби курсантів IV курсу усіх груп вище, ніж у курсантів III курсу, а у курсантів III курсу усіх груп вище, ніж у курсантів II курсу. Винятком є курсанти II і III курсів I групи, результати яких однакові.

Таблиця 1 - Порівняльний аналіз тривожності курсантів з результатами їх стрільби із бойової зброї

Категорії обстежуваних	Загальна кількість курсантів, які були обстежені	I група		II група		III група		Загальні результати стрільби (середній бал)
		Кількість курсантів (та відсоток від усіх обстежуваних), рівень ОТ яких складає 30 балів	Результати стрільби (середній бал)	Кількість курсантів (та відсоток всіх обстежуваних), рівень ОТ яких складає 31-45 балів	Результати стрільби (середній бал)	Кількість курсантів (та відсоток всіх обстежуваних), рівень ОТ яких складає 46 балів	Результати стрільби (середній бал)	
Курсанти II курсу	84	8 (9,5 %)	3,5	65 (77,5 %)	4,3	11 (13 %)	3,2	3,7
Курсанти III курсу	91	10 (11 %)	3,5	72 (79 %)	4,4	9 (10 %)	3,5	3,8
Курсанти IV курсу	95	14 (14,7 %)	3,8	71 (74,8 %)	4,5	10 (10,5 %)	3,7	4,0
Всього	270	32 (11 %)	3,6	208 (77 %)	4,4	30 (12 %)	3,46	3,83

Це обумовлено тим, що у процесі занять з вогневої підготовки у курсантів формуються навички стрільби і поведіння з вогнепальною зброєю, що впливає на зни-

ження рівня ситуативної тривожності, як можна побачити з даних табл.2.

Таблиця 2 - Вплив систематичних занять з вогневої підготовки на рівень ситуативної тривожності курсантів II-IV курсів

Категорії обстежуваних	Рівень ситуативної тривожності	
	Перед виконанням першої вправи курсу стрільб	Перед виконанням сьомої вправи курсу стрільб
Курсанти II курсу	38	41
Курсанти III курсу	35	36
Курсанти IV курсу	31	33

Як видно з табл.2, рівень ситуативної тривожності курсантів II курсу перед виконанням першої вправи курсу стрільб вище, ніж у курсантів III курсу перед виконанням тієї ж вправи. В свою чергу, рівень ситуативної тривожності курсантів III курсу перед виконанням першої вправи вище, ніж у курсантів IV курсу. Як зазначено у цій же таблиці, рівень ситуативної тривожності курсантів усіх курсів перед виконанням сьомої вправи курсу стрільб вище, ніж перед виконанням першої вправи. Це обумовлено тим, що умови виконання сьомої вправи характеризуються більшою інтенсивністю і швидкоплинністю, які значно впливають на стан тривоги курсантів під час виконання вправи. Однак, постійні тренування сприяють зниженню рівня ситуативної тривоги.

Таким чином, проведені дослідження дозволяють зробити висновок, що рівень тривожності курсантів значно впливає на їх результати стрільби із бойової зброї. Також необхідно зазначити, що під час систематичних тренувань зі стрільби тривожність може досягати оптимального рівня, який дозволяє показувати кращі результати у стрільбі.

Виходячи з цього, під час проведення занять із вогневої підготовки необхідно враховувати показники тривожності курсантів. При цьому значну увагу слід приділяти індивідуальному підходу до курсантів. Використання даних про психологічні властивості курсантів та їх вплив на результати стрільби із бойової зброї допоможе розробити більш ефективну методику проведення занять, спри-

ятиме удосконаленню процесу вогневої підготовки курсантів навчальних закладів МВС України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лефтеров В.О., Тімченко О.В. Психологічні детермінанти загибелі та поранень працівників органів внутрішніх справ. -Донецьк: ДІВС, 2002. -324 с.
2. Артем'єв В.О. Стан страху та його роль у правоохоронній діяльності працівників ОВС: Автореф. дис... канд. психол. наук ОВС /НУВС. -Харків, 2003. -18 с.
3. Бураков А.М. Подготовка общественных тренеров и инструкторов по пулевой стрельбе. -М.: ДОСААФ, 1987. -117 с.
4. Корх А.Я. Спортивная стрельба. -М.: Физкультура и спорт, 1987. -255 с.
5. Вейнберг Р.С., Гоулд Д. Психология спорта. -К.: Олімп. літ., 2001. -336 с.
6. Вайнштейн Л.М. Оружие – пистолет. -М.: Астрель-АСТ, 2002. -205 с.
7. Немов Р.С. Психология. -М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. -576 с.
8. Елисеєв О.П. Практикум по психологии личности. -СПб.: Питер, 2001. -560 с.

Надійшла до редколегії 29.04.2005

ГОРЕЛОВ И.Ю. ИССЛЕДОВАНИЕ ВЗАИМОСВЯЗИ ТРЕВОЖНОСТИ КУРСАНТОВ ВУЗА МВД УКРАИНЫ С РЕЗУЛЬТАТАМИ ИХ СТРЕЛЬБЫ ИЗ БОЕВОГО ОРУЖИЯ

Приводятся результаты психологического исследования взаимосвязи психологических особенностей курсантов и их влияния на результаты стрельбы из боевого оружия как вида практической деятельности.

GORELOV I.JU. RESEARCH INTERRELATION OF UNEASINESS OF CADETS HIGH SCHOOL OF THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS OF UKRAINE WITH RESULTS THEIR SHOOTING FROM FIGHTING WEAPON

Results of psychological research interrelation of psychological features of cadets and their influences on results of shooting from the fighting weapon as kind of practical activities are resulted.

До спеціалізованої вченої ради К 64.700.04 Національного університету внутрішніх справ надійшли наступні дисертаційні роботи:

- Воронова Ю.В. Соціально-психологічні детермінанти віктимної поведінки неповнолітніх жертв сексуальних злочинів (19.00.06)
- Садковий В.П. Особливості прояву пост травматичних стресових розладів у працівників пожежно-рятувальних підрозділів МВС України (19.00.09)
- Чуносов М.О. Особливості формування адекватної поведінки працівниками ОВС у ризиконебезпечних ситуаціях виконання оперативно-службових завдань (19.00.06)